

slijedeći vlastiti instinkt bilježi momente iz života zajednice iz koje potječe.

*Ljubica Vuković Dulić*

Bela Duranci, *Stipan Kopilović 1877.–1924.*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2011., 110 str.

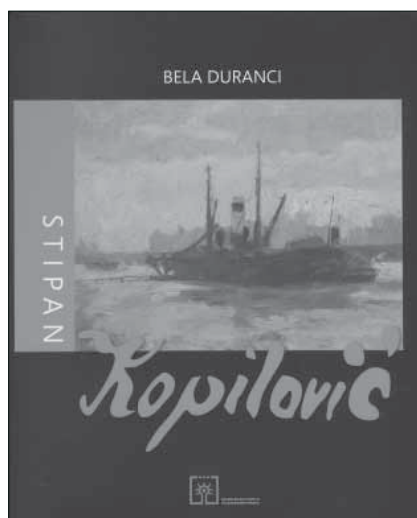
Prije dvije godine, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata objavio je drugo, osuvremenjeno izdanje monografije o „prvom slikaru impresionistu s ovih prostora“, Stipanu Kopiloviću (1877.–1924.). Autor monografije, povjesničar umjetnosti Bela Duranci (1931.), u predgovoru priznaje da se „drugim izdanjem knjige ne mijenja ništa jer se ništa novo nije doznalo“. Naime, prvo izdanje knjige *Slikar Stipan Kopilović 1877.–1924.* tiskano je prije kojih dvadesetak godina (nakladnik je bila NIO „Subotičke novine“) i već tada je bilo razvidno da je autor teksta studije došao do krajnjih granica saznanja o slikaru. Uz neveliki broj pronađenih i sigurno atribuiranih slikarevih djela, uz ozbiljan manjak dokumenata koji bi svjedočili o njegovu životu, uz zaborav koji je prekrivao njegovo stvaralaštvo skoro četrdeset godina, nije bilo uopće lako iscrutati bilo kakav, a kamoli ovako detaljni portret jednog umjetnika. Do danas, situacija glede navedenih dokaza o Kopilovićevu životu i radu ostala je nepromijenjena. Stoga rezultati do kojih je u svojim istraživanjima Duranci došao prije dvadeset godina nisu zastarjeli, već su – naprotiv – konačni. Njima se, izvjesno je, u vremenu koje je pred nama neće moći ništa nadodati. O Stipanu Kopiloviću već dva desetljeća, dakle, znamo sve. U čemu je onda značaj ovog novog izdanja?

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, u okviru svoje biblioteke „Prinosi za istraživanje likovne baštine“ tiskao je upravo ovu knjigu kao prvijenac. Odluka da se kao prva knjiga pojavi ponovno tiskana knjiga veoma je opravdana – radi se o studiji koja je, do pojave njezina drugog izdanja, bila teško dostupna. K tomu, prvo izdanje nije zadovoljilo kriterije tiskanja jedne umjetničke monografije: malog formata i s crno-bijelim reprodukcijama, nikako nije moglo, osim tekstom studije, biti dostojan prikaz nečijeg opusa. Novo izdanje osuvremenjeno je upravo u onim točkama koje su bile slabosti prvog, a to su poglavito broj reprodukcija i njihova kvaliteta. Tek je tako, osvježnog dizajna (djelo Darka Vukovića) i s izvanredno detaljnim reprodukcijama (zasluga fotografa Augustina Jurige), knjiga postala ozbiljan, dostojan spomenik nekoć zaboravljenom slikaru.

Sam tekst studije Bele Durancija pregledno je podijeljen u pet poglavlja, u kojima upoznajemo ne samo Stipana Kopilovića kao ličnost i umjetnika, već čitav jedan svijet podijeljen na provinciju i metropolu, na htijenje za čuvanjem dostignutog i na želju da se uvijek kreće naprijed. Stipan Kopilović, saznajemo to iz Durancijevog teksta, poniknuo je u prvom, no stremio je k drugom svijetu. Predodređen da postane seoski brijač, Kopilović se nije pomirio sa sudbinom koju su mu namijenili drugi, već je hrabro odlučio krenuti za onim što je osjećao kao svoje istinsko poslanstvo: htio je biti umjetnikom. Duranci nam precizno opisuje cijeli taj mukotrpan put „od brijača do slikara“, pažljivo prateći tanušnu nit dokumenata o Kopilovićevu životu i njegova do tada poznata dje-

la. Ozbiljan manjak primarnih izvora za proučavanje umjetnikova opusa Duranci značajki nadoknađuje svojim dobrim poznavanjem povijesti – kako umjetnosti vremena u kojemu je Kopilović stvarao, tako i tadašnjih društvenih prilika. Mogli bismo čak ustvrditi kako je ova studija od očitog nedostatka načinila prednost: premda Kopilović ima jedva dvadesetak sačuvanih djela, Duranci je upravo time motiviran u svojem pokušaju (uspjelom, dodat ćemo) da oslika vrijeme i okruženje u kojem se odvija taj tihi život slikara impresionista.

Veoma često naglašavajući upravo ovu tezu – da je Kopilović prvi slikar impresionist na ovim prostorima saznamo već iz predgovora – Duranci inzistira na njegovoj oštroj suprotstavljenosti tada važećim društvenim normama i umjetničkim konvencijama. Sve se to odnosi samo na sredinu iz koje je poniknuo slikar, dakako. Kako piše sam Duranci, „umjetničku profesiju posebno će izbjegavati Hrvati-Bunjevci, duboko ukorijenjeni i tradicionalno privrženi agraru, s ambicijama 'umnožavanja lanaca zemlje'“; Kopilović, rođeni Bajmočanin, svakako se trebao uklopiti u ovu šablonu. Ipak – nije. Slijedeći svoja htijenja, Kopilović se upućuje na školovanje u Peštu, zatim u München, iz kojeg će krenuti u Pariz, gdje sanja o njemu zauvijek nedostižnom Rimu i odakle opet odlazi u mnogo dostupniju Peštu, koju napušta kako bi se ponovno našao u Parizu. Između ovih putovanja vraća i do Bajmoka, izlaže jednu kopiju Rubensa u Somboru i oslikava svod bajmočke crkve sv. Petar i Pavao Apostol. Prošavši sve ove škole, međutim, Kopilović više nije u stanju prilagoditi se provincijskoj neprolaznoj modi „lijep



slike“, već radi onako kako je i odlučio raditi: u njegovim djelima jasno su vidljivi odjeci impresionizma.

Na glavnoj tezi Durancijeve studije, kojom se Kopilović sagledava kao impresionist, vrijedilo bi se zadržati nešto dulje. Iako nam detaljno predočava stanje duha umjetnosti vremena u kojemu je stvarao Kopilović, Duranci se ograničava na ono što su u tom trenutku ipak rubni tokovi, i čini to – razumije se – prateći put samog slikara. Autor više puta jasno naglašava da je Kopilovića mimoilazilo ono avangardno, da nije mario (ili nije mogao mariti) za aktualne „nove pravce“ koji su bili istinski konfliktni u odnosu na dotadašnje poimanje umjetnosti i uvijek u sukobu s trenutno vladajućom umjetničkom dogmom. Kopilović samo naslućuje što je i gdje je ono novo, zato valjda i želi biti u Parizu, a ne u osvjedočenoj prijestolnici akademizma, Münchenu. No, njegov odlazak u Pariz neće mu poslužiti da se na vrelu novih shvaćanja o umjetnosti i njezinoj društvenoj ulozi i sam usudi krenuti u potpuno i radikalno odbacivanje onoga

što je naučeno. Za tako veliki korak Kopilović, jednostavno rečeno, nije imao snage. Ali je mogao vidjeti i primijeniti ponešto od onoga što je u krajevima iz kojih je došao bila potpuna nepoznatica i što je, isključivo u tim specifičnim odnosima, bilo pravo raskidanje s prošlošću medija slike. Kopilović je, težeći novome, došao do impresionističke slike. U vrijeme kada je taj pravac već bio dobro poznat i kada nije predstavljao više nikakvo iznenađenje, Kopilović ga prepoznaje kao nešto drugačije, nešto bitno različito od onoga što je do tada znao. Stoga i godine u kojima Kopilović slika „impresionistički“ jesu zakašnjele u odnosu na zbivanja u umjetničkim središtima (to su ipak godine pojave prvih historijskih avangardi), ali su još uvijek sasvim mlade godine za takve nastupe na sumornoj i uvijek istoj pozornici slikarske scene u provinciji. Duranci ovo vješto naglašava rečenicom: „Pojam 'provjerene vrijednosti' postat će najčvršći bedem nadiranju moderne!“ Te boljke Pariz je već preživio, ali je Subotici i njezinoj okolici tek predstojalo suočavanje s *umjetničkom drugošću*. U tome je značaj Kopilovićevog opusa: na internacionalnom umjetničkom planu on bi se sigurno izgubio u moru sličnih koji su kaskali za prošlim vremenom, ali njegovim povratkom u zavičaj, ova sredina dobiva nekoga tko je vidio drugačije i bio spreman takav pogled izložiti na svojim platnima.

Priča o djelu Stipana Kopilovića svoj kraj dobiva 1924. godine, kada slikar umire. Njegov život, najprije obilježen siromaštvom, potom hrabrošću i ambicijom, završio se iznenađujuće mirno: od godine kada je došao živjeti u Bačkoj

Topoli (1919.), Kopilović je radio kao službenik socijalnog osiguranja. Slikao je, dakako, ali to je već bila, po našem sudu, manira nekadašnjeg zanesenjaka impresionizmom. Nije slikar iz te posljednje faze onaj koji je, kako to Duranci piše, „opredijeljen za umjetnost bez granica“. Granice su i u Kopilovićevu životu i u njegovu djelu itekako postojale i bile su povučene upravo na linijama onoga do čega je, u umjetnosti, sam slikar želio dosegnuti. U danim okolnostima, to i nije bilo tako malo. Baš zbog toga su nepotrebne i možda pretjerane romantizacije njegova lika, poput one koju smo netom naveli, i čudna povezivanja s umjetnicima koji će svoje vrhunce doživjeti tek nakon Kopilovićeve smrti i na koje njegovo djelo neće imati baš nikakva utjecaja. Takav je slučaj s Milanom Konjovićem, koji se čak dva puta dovodi u vezu s Kopilovićem, a da za to nema očita opravdanja, makar bi se povod uvijek mogao naći u Durancijevoj vještoj i začudnoj igri povezivanja datuma i događaja.

Ove uistinu male zamjerke nipošto ne mogu narušiti sliku o cjelini studije, kojoj bi jedini ozbiljniji prigovor mogao biti žanrovska neodređenost jer, premda ima neke elemente, nije dosljedno proveden znanstveni rad. U onome dijelu koji se tiče istraživanja slikareve umjetničke baštine, ne može biti nikakvih prigovora: Duranci je savjesno uradio cjelokupan posao pronalaženja, evidentiranja i sistematiziranja Kopilovićevih radova. Zaodjenuvši ovaj kostur plaštem priče o „prvom slikaru impresionistu s ovih prostora“, autor je povijesti umjetnosti ovih krajeva dodao jednu novu kariku. Značaj te karike, kao i samog Stipana

Kopilovića, je u labavljenju stega tradicije i provociranju modernizma. Durančijeva knjiga to sasvim lijepo pokazuje.

Nela Tonković

Ladislav/László Heka, *Povijesna uloga i značenje Hrvata Dalmatina u životu Segedina / A Szegedi Dalmaták (Bunyevácok) története*, Bába Kiadó, Segedin/Szeged, 2009., 368 str.

Pravni povjesničar i komparatist Ladislav (László) Heka (Mikleuš, Slavonija, 1959.), danas docent Sveučilišta u Segedinu, u svijet je znanosti ušao 1990-ih godina istražujući povijest segedinskih Hrvata, otrgnuvši iz potpunoga zaborava ovu malenu, već davno sasvim mađariziranu etničku zajednicu, koja je ostavila značajnoga traga u povijesti Segedina, a čiji su pripadnici sebe ponosno nazivali Dalmatinima. Vrijednost njegovoga rada odmah je uočena, pa je 1996. dobio I. nagradu Fondacije *Kisteleki Alapítvány* za istraživanja *A Bunyevácok (Dalmaták) Szeged életében [Bunjevci (Dalmatini) u životu Segedina]*. Dio rezultata ovih istraživanja, pod istim naslovom, objavljen je u časopisu *Tanulmányok Csongráad megye történetéből [Studije iz povijesti Čongradske županije]* (br. 26, Szeged, 1998.) te u budimpeštanskima *Hrvatskome kalendaru (310. obljetnica doselidbe dalmatinskih Hrvata u Segedin, 1997.)* i *Etnografiji Hrvata u Mađarskoj (Značaj i uloga Hrvata u povijesti Segedina, 1996. te Segedinski Hrvati II., 1997.)*. Zatim je slijedila knjiga *A Szegedi Dalmaták [Segedinski Dalmatini]* (Szeged, 2000.) te njezina izmijenjena i skraćena hrvatska verzija pod naslovom *Povijest Hrvata*



*ta Dalmatina u Segedinu* (Budimpešta-Pečuh, 2004.). Najnovija dvojezična knjiga *Povijesna uloga i značenje Hrvata Dalmatina u životu Segedina / A Szegedi Dalmaták (Bunyevácok) története*, predstavlja sukus autorovih skoro dvadesetogodišnjih istraživanja povijesti segedinskih Hrvata, pri čemu je opsežnija od prijašnjih dviju monografija, premda se u znatnoj mjeri oslanja na njih.

Poslije kratkoga autorova *Uvoda*, prolegomenu za središnji dio studije čine poglavlja *Povijest grada Segedina, Hrvati u Mađarskoj, Odakle potječe naziv Dalmatini?, Doseljenje Bunjevaca u Mađarsku i Segedin, Uloga franjevaca u životu segedinskih Dalmatina te Segedinski Dalmatini i piaristi (mala braća)*, u kojima, kroz obradbu povijesnih tema na temelju poznate literature, istraživanja izvora i njihove interpretacije te korištenja usporedne metode, autor iznosi i neke ideje i stajališta, koja mogu biti od značenja i za vojvođanske bunjevačke Hrvate.

U tom smislu, zanimljiva su autorova istraživanja o imenovanju hrvatskog